

В статті досліджується динаміка змінених когнітивного, емоційного і поведінкового компонента Я-концепції в процесі професійної підготовки студентів психологічних спеціальностей.

Я-концепція – це сукупність уявлень людини про себе, що охоплює її самосприйняття, самооцінку й виступає чинником детермінації її поведінки. Структура Я-концепції складається з трьох основних компонентів: когнітивного, емоційного та поведінкового [1, с. 57]. Перший з цих компонентів – образ Я, другий – афективна оцінка цього уявлення, а третій – відповідна реакція людини, що втілюється в її конкретних діях, викликаних оцінкою нею власного образу Я.

З метою виявлення динаміки змін цих складових Я-концепції у процесі професійної підготовки студентів психологічних спеціальностей 1-5 курсів педагогічного університету, нами був проведений констатувальний експеримент. У його ході ми відстежували зміни **когнітивного компонента** Я-концепції студентів, критерієм якого виступав **образ Я** (показники: оцінка, сила, активність), її **емоційного компонента**, критерієм якого було визначено **самооцінку** (показники: висота та адекватність, самоставлення), а також **поведінкового компонента**, який характеризувався на основі **поведінкового критерію** (показники: мотивація та локус контролю).

Дослідження образу Я здійснювалося за допомогою методики „Особистісний диференціал” Ч. Осгуда (адаптація НДІ ім. В.М. Бехтерева, м. Санкт-Петербург, Росія). Психологічна діагностика змістових характеристик емоційного компонента Я-концепції майбутніх психологів передбачала виявлення висоти й адекватності їхньої особистісної та професійної самооцінки (змістові характеристики), а також ступеня вираження глобального самоставлення; самоставлення, що охоплює самоповагу, аутосимпатію, самоінтерес та очікуване ставлення інших; готовність студентів до конкретних дій стосовно свого Я. З цією метою використовувалися методики „Експрес-діагностика рівня самооцінки” (Н.П. Фетискин, В.В. Козлов, Г.М. Мануйлов), опитувальник самоставлення (В.В. Столін, С.Р. Пантільєв) та Тест знаходження кількісного вираження рівня самооцінки (С.А. Будассі). Вивчення змістових характеристик поведінкового компонента Я-концепції студентів-психологів передбачало дослідження їхньої мотивації та локусу контролю за допомогою Методики діагностики мотивації учіння студентів (А.А. Реан, В.А. Якунін, модифікація Н.Ц. Бадмаєвої), методики „Конструктивність мотивації” (О.П. Єлісєєв) та методики „Рівень суб'єктивного контролю” (РСК) (Є.Ф. Бажин, О.О. Голинкіна, О.М. Еткінд).

Дослідження динаміки змін змістових характеристик когнітивного компонента Я-концепції (Образу Я) майбутніх психологів у процесі професійної підготовки засвідчує, що від 1 до 5 курсів серед них спостерігається тенденція до зростання рівня задоволеності власними позитивними характеристиками, підвищення бажаного рівня розвитку вольової сфери, прагнення до самоповаги, прийняття власної особистості, ставлення до себе як до носіїв позитивних, соціально бажаних якостей.

Водночас, під час навчання в університеті в майбутніх психологів не виявлено динаміки зміни значення реальної сили образу Я, активності ідеального Я-образу, бажаного рівня розвитку вольових якостей, важливості особистісних якостей психолога-професіонала в їхніх уявленнях ($t=0,8$ при $p \geq 0,05$), хоча, слід зазначити, що між студентами різних курсів існують значущі відмінності за рівнем сформованості цих якостей:

- після першого року навчання зростає значення такої якості, як аналітичність (на 1 курсі – 11,54 %, хоча на інших не менше ніж 28,54 %);
- на 3 курсі навчання зменшується значення ввічливості та врівноваженості як професійно важливих якостей психолога (ввічливість – до 29,41 %, хоча на інших курсах не менше ніж 44,34 %, врівноваженість – до 17,65%, інші курси – не менше ніж 28,32%).

ДОСЛІДЖЕННЯ ДИНАМІКИ ЗМІНИ ЗМІСТОВИХ ХАРАКТЕРИСТИК ЕМОЦІЙНОГО КОМПОНЕНТА Я-КОНЦЕПЦІЇ (САМООЦІНКИ) МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ЗАСВІДЧУЄ, ЩО СЕРЕД СТУДЕНТІВ 1 КУРСУ ВИЯВЛЕНО НАЙБІЛЬШУ КІЛЬКІСТЬ ОСІБ ІЗ ЗАВИЩЕНИМ ЇЇ РІВНЕМ (3,6%), А СЕРЕД СТУДЕНТІВ 2, 3 І 5 КУРСІВ ТАКИХ НЕМАЄ ЗОВСІМ. БІЛЬШЕ ПОЛОВИНИ ПЕРШОКУРСНИКІВ (51%) МАЮТЬ ЗАНИЖЕНИЙ РІВЕНЬ САМООЦІНКИ. НА 2 І 3 КУРСАХ КІЛЬКІСТЬ СТУДЕНТІВ ІЗ ЗАНИЖЕНОЮ САМООЦІНКОЮ ЗБІЛЬШУЄТЬСЯ (ВІДПОВІДНО 51,9% ТА 56,1%), А З 4 КУРСУ, НАВПАКИ, СКОРОЧУЄТЬСЯ ДО 17,95 % НА ВИПУСКНОМУ КУРСІ. ЛИШЕ У П'ЯТИКУРСНИКІВ ПЕРЕВАЖАЄ СЕРЕДНІЙ РІВЕНЬ САМООЦІНКИ, А ДЛЯ СТУДЕНТІВ 1-4 КУРСІВ ХАРАКТЕРНОЮ Є ЗАНИЖЕНА САМООЦІНКА. НАЙНИЖЧИЙ РІВЕНЬ САМООЦІНКИ ВИЯВЛЕНИЙ У ТРЕТЬОКУРСНИКІВ. ЦЕ ПОЯСНЮЄТЬСЯ ТИМ, ЩО НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ І ДО ЇЇ СЕРЕДИНИ У СТУДЕНТІВ ФОРМУЄТЬСЯ УЯВЛЕННЯ ПРО ОБРАНУ СПЕЦІАЛЬНОСТІ, ПРАВА, ОБОВ'ЯЗКИ ТА ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВІ ЯКОСТІ ПСИХОЛОГА-ПРОФЕСІОНАЛА. ПСИХОЛОГІЧНЕ НАПРУЖЕННЯ Й ДИСГАРМОНІЯ, ПОВ'ЯЗАНІ З УСВІДОМЛЕННЯМ СТУДЕНТАМИ ВЛАСНОЇ НЕВІДПОВІДНОСТІ ОБРАЗУ ІДЕАЛЬНОГО ПСИХОЛОГА ТА ВІДМІННОСТЕЙ МІЖ УЯВЛЕННЯМИ ПРО ПРОФЕСІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ЇЇ РЕАЛІЯМИ, ЗРОСТАЄ ДО 3 КУРСУ. У ЦЕЙ ЧАС ВІДБУВАЄТЬСЯ КРИЗА ПРОФЕСІЙНИХ ЕКСПЕКТАЦІЙ, ЯКА НЕГАТИВНО ПОЗНАЧАЄТЬСЯ НА ВИЗНАЧЕННІ СТУДЕНТАМИ СВОЄЇ ЦІННОСТІ Й ВЛАСНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ТА ВИКЛИКАЄ ЗНАЧНИЙ ДИСКОМФОРТ, ЩО МОЖЕ СПРИЧИНИТИ ПЕРЕРИВАННЯ НАВЧАННЯ. ОДНАК, ВЖЕ НА 4 КУРСІ КРИЗА ЗАВЕРШУЄТЬСЯ. СТУДЕНТИ ПОЧИНАЮТЬ КРАЩЕ РОЗУМІТИ, ЩО ВОНИ СОБОЮ ЯВЛЯЮТЬ, ВІДБУВАЄТЬСЯ УСВІДОМЛЕННЯ ВЛАСНОЇ ВІДПОВІДНОСТІ (АБО НЕВІДПОВІДНОСТІ) ВИМОГАМ ПРОФЕСІЇ, БАГАТО ХТО З НИХ КОНЦЕНТРУЄ СВОЮ УВАГУ НА СТВОРЕННІ СІМ'І. ЧІТКІШЕ ОКРЕСЛЮЮТЬСЯ МОЖЛИВІ ШЛЯХИ ПОБУДОВИ ВЛАСНОГО МАЙБУТНЬОГО, ЗРОСТАЄ ПЕВНЕНІСТЬ У СВОЇХ МОЖЛИВОСТЯХ.

ДОСЛІДЖЕННЯ ВИСОТИ САМООЦІНКИ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ВИЯВИЛО ТЕНДЕНЦІЮ ДО ПІДВИЩЕННЯ ЇЇ РІВНЯ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ В УНІВЕРСИТЕТІ ($T=3$ ПРИ $P \leq 0,01$). ВТІМ, ВЗАГАЛІ, ЗАВИЩЕНИЙ РІВЕНЬ САМООЦІНКИ У МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ЗУСТРІЧАЄТЬСЯ ДУЖЕ РІДКО. СТУДЕНТИ ПСИХОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ МАЮТЬ ПЕРЕВАЖНО ПОЗИТИВНУ АДЕКВАТНУ САМООЦІНКУ, ВОДНОЧАС, У ХОДІ ДОСЛІДЖЕННЯ ВИЯВЛЕНО ВЕЛИКУ КІЛЬКІСТЬ СТУДЕНТІВ З НЕАДЕКВАТНО ЗАНИЖЕНОЮ САМООЦІНКОЮ.

Дослідження динаміки зміни змістових характеристик поведінкового компонента Я-концепції (мотивації та локусу контролю) майбутніх психологів у процесі професійної підготовки засвідчує, що домінуючими мотивами учіння студентів на всіх етапах навчання в університеті є професійні й творчої самореалізації, які конкурують між собою. Так, на 1, 3 та 5 курсах домінують професійні мотиви, а на 2 й 4 – мотиви творчої самореалізації. Таким чином, мотив творчої самореалізації на всіх етапах професійної підготовки посідає друге місце за кількістю осіб після професійних мотивів і домінує у чверті досліджуваних (25,98%). Однак, його значення знижується на 1, 3 і 5 курсах (18,52 % і 23,43 %), що пов'язане із кризами адаптації першокурсників до навчання у ВНЗ, кризою професійних експектацій на 3 курсі та необхідністю працевлаштування по завершенні навчання у ВНЗ.

У першокурсників спостерігається також найбільша кількість осіб з домінуванням мотиву престижу (9,26 %). Це відбувається через намагання студентів 1 курсу посісти вагоме місце у навчальній групі, здобути авторитет. На другому курсі потреба у позитивному іміджі відпадає, оскільки студенти вже мають уявлення про можливості один одного. Збільшення кількості осіб, для яких престиж виступає домінуючим мотивом, починається з середини процесу навчання (0, 57%) й триває до його завершення (5, 13%), оскільки зростає усвідомлення важливості навчання для власного майбутнього благополуччя.

Мотив уникання більшою мірою визначає мотивацію учіння студентів на 1 і 2 курсах (по 3,7 %), а на 3 і 4 курсі немає жодного студента, який би навчався для того, щоб уникнути негативних наслідків невиконання завдань, передбачених програмою. Це зумовлено прийняттям майбутніми психологами на себе відповідальності за результати навчання і зростанням їхньої впевненості у власних силах. Деяке підвищення кількості студентів останнього курсу, у яких переважають мотиви уникання, пояснюється їх побоюванням негативних наслідків отримання ними незадовільних оцінок у дипломі.

Таким чином, узагальнивши результати дослідження, можемо дійти висновку, що у майбутніх психологів домінують конструктивні мотиви учіння в університеті (професійні та творчої самореалізації), а неконструктивні мотиви (престижу та уникання) мають на цей процес найменший вплив.

У ході дослідження не було виявлено динаміки зміни значень типів мотиваційних стратегій студентів у процесі оволодіння професією: екстернально-об'єктивна – $t = 0,2$ при $p \geq 0,05$, екстернально-суб'єктивна – $t = 1,7$ при $p \geq 0,05$, інтернально-об'єктивна – $t = 0,8$ при $p \geq 0,05$ та інтернально-суб'єктивна стратегія – $t = 1,4$ при $p \geq 0,05$. Не виявлено в них також і статистично значущих змін значень рівнів суб'єктивного контролю ($t=0,3$ при $p \geq 0,05$). Таким чином, можна дійти висновку, що більшість з майбутніх психологів схильні бачити зв'язок між власними діями та їх наслідками, усвідомлювати свої можливості щодо здійснення впливу на кожну конкретну ситуацію. Це дозволяє стверджувати, що серед майбутніх психологів переважають ті, кому притаманний середній рівень суб'єктивного контролю. Це буде сприяти їхньому особистісному зростанню та майбутній професійній діяльності.

Узагальнення результатів проведеного дослідження засвідчило, що у процесі професійної підготовки не завжди спостерігається динаміка змін рівнів сформованості компонентів Я-концепції майбутніх психологів. І навіть за умови її виявлення, вона нерідко є незначною й статистично не значущою. У зв'язку з цим виникає необхідність проведення формульованої експериментальної роботи з розвитку й узгодження між собою компонентів Я-концепції студентів психологічних спеціальностей педуніверситетів. Цьому будуть присвячені наші подальші наукові пошуки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Фурман А.В., Гуменюк О.Є. Психологія Я-концепції: навч. посіб. / А.В. Фурман, О.Є. Гуменюк – Львів: Новий світ – 2000, 2006. – 360 с.

УДК 372.851

Одинець Ю.А.

МЕТОД ФАЗОВОГО УКРУПНЕННЯ ПРИ РОЗВ'ЯЗАННІ ПЛАНІМЕТРИЧНИХ ЗАДАЧ

Формулюється сутність методу фазового укрупнення і демонструється його ефективність при розв'язанні різних математических задач по алгебре, планиметрии, теории чисел.

Суть методу фазового укрупнення в дослідженні математических об'єктів (структур, математических моделей) полягає в тому, що розглядається (досліджується, вивчається): 1) ширша система (сім'я) об'єктів, окремим представником якої є досліджуваний об'єкт; 2) більш складна система (структура), компонентою чи елементом якої є досліджуваний об'єкт; 3) ширший фазовий простір, в який занурено досліджуваний об'єкт.

Метод фазового укрупнення математического об'єкта і спосіб розв'язання задач, який ґрунтується на фазовому укрупненні, є загально математическим прийомом. Пояснимо суть методу розв'язання задач з використанням фазового укрупнення на прикладах.

Задача 1. Розв'язати рівняння $x - \sqrt{4 - \sqrt{x + 4}} = 0$.

Розв'язання. ОДЗ: $\begin{cases} 4 + x \geq 0, \\ 4 - \sqrt{4 + x} \geq 0; \end{cases} \begin{cases} x \geq -4, \\ 4 \geq \sqrt{4 + x}; \end{cases} \begin{cases} x \geq -4, \\ 16 \geq 4 + x; \end{cases} \quad -4 \leq x \leq 12.$

Перепишемо рівняння у вигляді: $\sqrt{4 - \sqrt{4 + x}} = x$. Звідки бачимо, що рівняння від'ємних коренів не має. Розглянемо рівняння $x - \sqrt{a - \sqrt{a + x}} = 0$.

Початкове рівняння є його частковим випадком при $a = 4$. Звільнимось від ірраціональностей: